

**ВИЯВЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ ОУН І ЗАПІЛЛЯ
УПА НА ВОЛИНІ І ПОЛІССІ У 1942 – НА ПОЧАТКУ 1945 РР.**

Важливою передумовою вивчення джерельних матеріалів про діяльність мережі ОУН і запілля УПА є з'ясування того, де, коли, за яких умов і як саме відбувався процес накопичення джерел, що зараз зберігаються в архівосховищах та бібліотеках України. Це дасть змогу порівняти місцини на Волині та Поліссі, де організаційні документи були виявлені, з тими місцевостями, звідки вони походять. Дослідники матимуть змогу визначити, у якому регіоні України найкраще шукати документи з історії ОУН і запілля УПА на Північно-Західних українських землях (далі – ПЗУЗ). Окрім того, на підставі архівних джерел важливо прослідкувати, які саме радянські військові формації чи їхні структурні підрозділи здійснювали вилучення документальних трофеїв, про який проміжок часу можна твердити як про пік цього процесу. Активізація радянських партизанів на Волині і Поліссі змусила діячів ОУН на ПЗУЗ посилити таємність документообігу.

Лише на території нинішньої Рівненської обл. наприкінці 1942 р. здійснили рейди радянські партизани під командуванням С. Ковпака, О. Сабурова, а в 1943-1944 рр., після затвердження "Оперативного плану переведення першочергових заходів для посилення партизанського руху в Україні", – партизанські загони та з'єднання, очолювані С. Ковпаком, О. Федоровим, Я. Мельником, М. Наумовим, С. Маликовим, Я. Шкрябачем, М. Шукаєвим¹. У межах сучасної Волинської області протягом червня 1943 – травня 1944 рр. рейдували партизанські з'єднання та частини, очолювані С. Ковпаком, П. Вершигорою, С. Маликовим, М. Наумовим, М. Рудичем, Л. Івановим, діяли загони особливого призначення А. Бринського, М. Прокопюка, Д. Медведєва, В. Карасьова². В 1943 р. у Житомирській області провели рейди з'єднання під командуванням С. Ковпака, М. Наумова, М. Шукаєва, Я. Мельника і Д. Бурченка³. Через активізацію радянських партизанів восени 1943 р. випадки вилучення оунівської та упівської документації

почастішали. Особливо багато джерел було здобуто у січні-лютому 1944 р. Ці документи стали називати “трофейними”. Слушну думку стосовно недоцільності вживання такого терміну нині, коли Україна є незалежною державою, висловив Г. Папакін. Цей дослідник також визначив шляхи захоплення трофейних документів українських повстанців: “... в результаті воєнних дій, розгрому загонів повстанців, ліквідації їх баз, арештів окремих членів ОУН та вояків УПА”⁴.

Значний масив повстанських документів був захоплений партизанським з’єднанням М. Наумова 24 січня 1944 р. Неподалік Старої Березни (зараз – районний центр Березне у Рівненській області) його учасники знайшли “понад 1700 директив, методрозробок, брошур, листів, звітів...”⁵ Насправді, у наведеному уривку з щоденника Наумова фігурує неточність – документів з такими назвами не було ні в ОУН, ні в УПА. Очевидно, він мав на увазі накази, матеріали вишколів, листівки та грипси (листи), назвавши їх на свій манер. Радіограма, надіслана в день знахідки від імені Наумова і Кищинського Хрущову та Строкачу під грифом “цілком таємно”, підтвердила факт виявлення документів 24 січня. Цей, вже опублікований, документ точніше конкретизував місце знахідки (Верлувка, 7 км на північ від м. Березне), зміст знайдених матеріалів (відомості про повстанський рух у районах Березне, Степань, Сарни, Людвипіль, Костопіль, Тучин)⁶. Як бачимо, йдеться про діяльність повстанців у деяких районах надрайонів “Долина” (Костопільського), “Лісова пісня” (Сарненського) і “Озеро” (Рівненського) військових округ “Заграва” та “Богун”.

За М. Наумовим, він відправив Якова Бовсуновського з усіма вилученими документами під охороною кавалерійського відділення до Броніславівки. Звідти “місцева самооборона з числа друзів-поляків” мала провести його до Олевська, “на передову базу до полковника Старинова”⁷. Далі слід транспортування документів втрачається.

На захоплених з’єднанням Наумова документах синім чорнилом робилися позначки, які обов’язково фіксували день знахідки. Помітки ставили найчастіше у лівому верхньому куті над текстом документа на його першій сторінці, дуже рідко вони робилися на лівому полі чи в інших місцях. Сучасні дослідники мають змогу ознайомитись з деякими такими джерелами, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів

влади України (далі – *ЦДАВО України*) та Центральному державному архіві громадських об'єднань України (далі – *ЦДАГО України*). Проте у Державному архіві Рівненської області (далі – *ДАРО*) документів з аналогічними позначками нами не виявлено, хоча, здається, має бути все навпаки.

Треба також зауважити, що автографи уповноваженої людини зі з'єднання Наумова чи інших подібних формацій могли ставитися на верхньому аркуші пачки захоплених документів. Цим можна пояснити наявність в київських архівах досить незначної кількості документів з позначками порівняно із значною кількістю “трофейних” джерел, які там зберігаються.

У фондах 3837 і 3838 ЦДАВО ми знайшли кілька десятків документів з такими помітками, хоч насправді, без сумніву, їх там більше. Якщо йти від верху до низу владної вертикалі у запіллі УПА, то характерні позначки про вилучення бачимо на розпорядженні про встановлення адміністрації на території України, видане Головною Командою УПА і завірене “Климом Савуром” 1 вересня 1943 р., відпис наказу коменданта ВО “Заграва” з приводу організації нової адміністрації та шкільництва, адресований комендантом військового надрайону “Долина” “Вороном” 23.10.1943 р. до референтів свого надрайону і комендантів районів⁸. Перший з названих – це документ, віддрукований у друкарні чи розмножений за допомогою циклостиля. Такі джерела набули поширення на ПЗУЗ у багатьох копіях⁹. Інші два документи стосуються роботи заступника коменданта району “Лісний” надрайону “Долина” “Чиж” (вересень 1943 р.) і командира господарського відділу того ж надрайону “Байди” (жовтень 1943 р.)¹⁰. Вони знаходяться, відповідно, у справах 59 “Звіти комендантів військових районів, що входять до надрайону “Долина” і 53 “Накази господарчого відділу військового надрайону “Долина” згаданого фонду.

В ЦДАГО теж є джерельні матеріали, вилучені з'єднанням Наумова. Серед них – числа 48 (за 27.08.1943р.), 49 (від 29.08.1943р.), 61 та 62 періодичного видання ОУН “Інформації”¹¹, які зберігаються у справі 355 (опис 4) фонду 57 “Колекція документів по історії Комуністичної партії України”. Над назвою документа “Денник орієнтаційний № 2 коменданта запілля про події та діяльність ОУН і УПА в Костопільському надрайоні” “Ворона”, який охоплює період з 6 серпня по 26 жовтня 1943 р., також вказано:

“захвачено т/о Червонный Соединения Наумова 24.01.44 года ПНШС [підпис нерозбірливий]”¹². Заголовок справи 366 “Конспекты и другие учебные материалы украинских националистов” того ж фонду, де знаходиться цей документ, як бачимо, нічого не говорить про справжній її зміст.

Вдруге з’єднання Наумова прибрало до рук великий масив документів в оунівському краї ПЗУЗ 4 лютого 1944 р. У містечку Торговиця (20 км на південь від Луцька), за свідченням командира з’єднання, були “захоплені папери, багато різних документів УПА”¹³. Трохи згодом Наумов і Тарасов проінформували Хрущова і Строкача про характер вилучених у Торговиці “трофеїв”. Ними виявилися: програми ОУН, чорнові рукописи інструкцій, відозв, розпоряджень з пропаганди та агітації, постанови III-т’юї конференції ОУН від 17-21.02.1943 р. на 28 сторінках, штатний розклад командного і рядового складу УПА¹⁴. Як бачимо, переважна більшість згаданих вище документів – оунівські, а не упівські. Виходить, що учасники з’єднання Гаврилюк і Шевченко, яким було доручено опрацювати джерела відразу ж після їхнього виявлення, не справилися з поставленим завданням, адже вони не змогли правильно визначити походження переважної більшості документів і, в результаті цього, дезінформували Наумова. Стиль написання та структура позначок на джерелах не змінилися.

Учасники Другого молдавського партизанського з’єднання, яким керував Я. Шкрябач, просуваючись у січні 1944 р. на Волині по лінії розташування сіл Берестяни-Хорлупи-Новосілки-Клерут, натрапили неподалік останнього на покинуті сани і декілька підвід. На них, як згадував у спогадах Шкрябач, вони знайшли мішки з паперами і сейф. Однак, описуючи знайдене, він, як і Наумов, грішить фактологічною неточністю. Автор вказав, що до рук партизанів потрапили документи “Дубенського відділу (округи) УПА”, нарахував 16 тис. військових цього відділу, об’єднаних у 10 полків по 1600 чол. у кожному¹⁵. Нам відомо – військових формувань в УПА під назвою “полк” не було. Знаємо про існування Дубенського надрайону в другій половині 1943 р., але документи з Дубенської округи нами не виявлені. Нарешті, не слід відносити цю округу, якщо така навіть і була, до УПА, як це зробив Шкрябач, адже “округа” – складова частина мережі ОУН.

Цікава подальша доля знайдених джерел. За Шкрябачем, “усі на наш погляд найбільш цінні документи ми зібрали в папки і здали

Рівненському обкому КП(б)У”¹⁶. Можливо, як у випадку з фондом 57 ЦДАГО, у якому крім радянських джерел трапляються і оригінальні оунівські, фонди партійних документів воєнного часу, які знаходяться в ДАРО, і фонд Р-13 ДАВО, де знаходяться джерела Рівненського і Волинського підпільних обкомів КП(б)У, також акумулювали певну кількість тих “трофейних” документів з Дубенщини, про які написав Я. Шкрябач. У процесі архівної евристики в ДАРО нам не вдалось віднайти хоча б один документ з позначкою, яка б стосувалася Другого молдавського партизанського з’єднання.

Залишив спогади про хід рейду свого партизанського з’єднання Камінь-Каширщиною на початку 1944 р. і секретар підпільного Волинського обкому КП(б)У О. Федоров. Автор згадав Устима Кузьменка (“Ярослав”). Цього оунівця, котрий діяв у Західній Волині, він представив “керівником української бойової боївки Камінь-Каширського округу представником ОУН Кузьменком” і згадав як втікача, в результаті чого “до наших рук потрапила вся його канцелярія”. У спогадах Федоров подав тексти чотирьох документів – це грипси з Камінь-Каширщини, інформація з Радехівського району, який розташований неподалік. Хронологічні рамки джерел – листопад 1943 р. – березень 1944 р.¹⁷ Можливо, що документи було здобуто саме у того “Ярослава”, про якого у своїх спогадах згадує син начальника штабу УПА Леоніда Ступницького (“Гончаренка”) Юрій: 31 березня 1944 р. його попередили, що надрайоновий “Ярослав” здався і “почав видавати всіх і все”. До речі, П. Содоль назвав “Ярослава” (Кузьменка Устима) провідником Камінь-Каширського надрайону, але тільки в 1943 р.¹⁸

Зразки документів, можливо з цієї канцелярії, збереглися в українських архівах. Нам відомі матеріали політичного, географічного та ідеологічного вишколів, на яких зазначено: “Прислано из Соединения Федорова 2.2.44 [підпис *нерозбірливий*”¹⁹. Вони об’єднані спільною назвою справи 383 “Конспекти та інші навчальні матеріали” опису 4 фонду 57 ЦДАГО. Палітру документальних матеріалів доповнюють вилучені з’єднанням Федорова: дуже розтиражований на Волині наказ №1 краєвого провідника ОУН Бориса Буруна, виданий 10.01.1943 р.²⁰, щоденник праці [*провідниці осередку Українського Червоного Хреста у районі чи куці*], який охоплює період від 4.10 до 25.10.1943 р.²¹

Відомо також про зіткнення партизанського загону ім. Федорова з куренем УПА в Камінь-Каширському, яке сталось 27 березня 1944 р. Партизани в ході сутички вилучили багато оунівських документів.

Завдяки діяльності партизанського загону ім. М. Хрущова вже у травні 1943 р. здобуто відозву українських націоналістів і лист районного керівника Людвипольського району (Костопільщина). Дещо пізніше перша українська партизанська дивізія ім. Двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака теж здобула чимало повстанських джерел. Наприклад, у результаті дій 4-ї стрілецької роти 1-го стрілецького батальйона дивізії 18.01.1944 р. в с. Кукуріки Колківського району Волинської області було “розбито будинок штаба і взято валізу із штабними документами УПА”, а командир 1-ї роти доносив командирю 2-го стрілецького батальйона 2-го стрілецького полку ковпаківської дивізії, що внаслідок бою з упівським гарнізоном у районі с. Осси (можливо, у с. Оса Турійського району Волинської області) 21 січня 1944 року взято багато трофеїв. Серед них – “документи УПА і література”²². Начальник штабу 3-го стрілецького батальйона повідомляв командира 2-го стрілецького полка дивізії про знайдення у селі Пильча 9 жовтня 1944 р. в громадянина Мороза штабних документів банди “УПА”²³. Бійці 1-го стрілецького полку ім. Героя Радянського Союзу генерал-майора Руднева цієї дивізії, звівши бій з відділом УПА, 21 жовтня 1944 року спалили штабний будинок повстанців і вилучили польову сумку з документ[ами]. Це сталося у с. Широке Берестечківського району Волинської області. 31 жовтня їхньою ж здобиччю стали документи і топокарти, знайдені в кременецькому лісі, що у Вербському р-ні, який зараз знаходиться у Тернопільській обл.²⁴ Впадає в око актуалізація партизанами у внутрішній документації на захопленні саме “штабів” і “штабних” документів українських повстанців. У цьому немає нічого дивного, адже чисельність знищених штабів УПА проходила окремим рядком у звітності українських партизанських з’єднань, що підтверджується архівними джерелами. (Красномовним прикладом служать підсумки бойової та диверсійної діяльності з’єднання партизанських загонів Федорова – Кізі з 26.03.1942 р. до 06.05.1944 р. За такий проміжок часу загін ім. Хрущова розбив 3 “штаби УПА”, загін ім. Б. Хмельницького – 2, а загін ім. Кармалюка – 1 “штаб”²⁵.

Деякі з документів, які знаходяться в архівах, вкриті помітками інших партизанських з'єднань і загонів. Наприклад, на лівому полі однієї з численних копій зарядження у земельній справі ГК УПА від 15.08.1943 р. помітні написані чорним чорнилом такі слова: "Получено с. Соед. Ровенской обл. т. Бегма"²⁶. Таким чином, цей документ якимось потрапив до з'єднання Бегми, яке оперувало на Волині у 1943 р. Назва справи, де зберігається згадане джерело, така: "Накази по буржуазно-націоналістичній Українській Повстанчій Армії". Отже, вже вкотре про суть документа не можна дізнатись з назви справи його зберігання.

В акціях вилучення оунівських документів брав участь загін ім. Хрущова, що входив до Рівненського партизанського з'єднання № 2 "За Родину". 1 березня 1944 р. його представники захопили джерело з промовистою назвою: "Організаційний вишкіл. Волинь"²⁷. На зошиті учня "української народньої школи" комісар вказаного загону 6 березня того самого року відмітив, що записи в ньому зроблені "виключно в дусі націоналізму"²⁸. Зошит потрапив до загону ім. Хрущова з с. Тур'є (Дубнівський район, Рівненщина). Не виключено, що з цим зошитом учень ходив до однієї з тих шкіл, які створювалися восени 1943 р. і діяли під опікою цивільних адміністрацій, в усьому підзвітних політичним референтурам заплілля УПА.

Трапляються також позначення "п/о" Києва (очевидно, в даному випадку мається на увазі Київський партизанський загін) на деяких оунівських джерелах. На чотирьох документах зі справи 364 (опис 4) фонду 57 ЦДАГО, територіальне походження яких нами не визначене, такі помітки мають дату "5 лютого 1944 р." Радянськими партизанами тоді були захоплені такі документи: інструкція у справі конспіративного зв'язку (без підпису і дати), зарядження невідомого автора про те, як правильно проводити розвідку (без підпису і дати), наказ "Віктора" з невстановленого регіону від 3 лютого 1944 року про необхідність пристосування до нових умов у зв'язку з наближенням фронту, недатований наказ господарського референта (чи керівника господарського відділу) невідомого р-ну Волині про зупинку процесу різання кабанів і виробництва ковбаси²⁹. Уточнити, звідки ці джерела за походженням, поки що неможливо з огляду на відсутність посилань у текстах документів на будь-які географічні об'єкти чи їхні криптоніми, справжні імена працівників мережі ОУН і нестачу

аналогічних джерел чи документів, підписаних згадуваними у текстах людьми.

Паралельно з радянськими партизанськими з'єднаннями та окремими загонами розгорнули діяльність армійські управління контррозвідки "СМЕРШ". Такі структури стали видозміненим варіантом "особливих відділів", що існували до 1942 року в кожній армії. Відділи "СМЕРШ" у при військових одиницях 1-го Українського фронту здійснювали вилучення компроментуючих ворога документів під час просування фронту на Захід. Отже, під цей напрям роботи підпадало і відстеження місць перебування оунівських та упівських джерельних матеріалів в час перебування згадуваної армії на теренах Волині.

18 січня 1944 р. загін контррозвідки "СМЕРШ" 1-го Гвардійського Кавалерійського Корпуса 1-го Українського фронту натрапив на озброєну оунівську групу, коли проводив прочісування лісового масиву неподалік села Тинне Сарненського району Рівненської області. У результаті збройної сутички до рук смершівців потрапили, разом з іншими трофеями, "документи, що належали загоніві "Яреми"³⁰. Такий факт є лишнім доказом тісної співпраці в цьому терені між УПА та його запіллям, основою якого стала мережа ОУН. За кілька днів, 21 січня, загін контррозвідки НКО "СМЕРШ" 140-ї стрілецької дивізії 1-го Українського фронту, прочісуючи населені пункти в Корецькому районі тієї ж області, у одному зі сараїв на хуторі Копитове знайшов закопаний сейф. У ньому виявились "списки деяких членів "ОУН", документи служби безпеки, матеріали поточних вербовок, директивні вказівки, різна націоналістична література..."³¹. За наводкою члена ОУН Михайла Седляра, 24 січня 1944 року на хуторі Денічево на Кореччині виявлено ще один склад, де було знайдено, серед іншого, "топографічні карти, інструкції та інші документи оунівців"³². У вилученому наказі до усіх станичних "Мандрівника" за 9 лютого 1944 року, відомому у копії з копії, перекладеної на російську мову, автор змусив підлеглих посилити конспірацію, приховати усе організаційне майно, провести розвідку в населених пунктах, ліквідувати "польські сліди", вести протибактеріологічну боротьбу³³ тощо.

Якщо в січні-лютому 1944 року, виходячи з доступних нам джерел, діяльність смершівців у досліджуваній сфері мала перемінний успіх, то вже починаючи з березня вона значно

активізується, ознакою чого стає те, що випадки вилучення документів ОУН і УПА частішають.

На нашу думку, з кожного документа, який становив хоч якусь цінність, смершівцями робилася перекладена з української на російську мову копія. Чимало таких документів, завірених словом “верно” і/чи підписом заступника начальника III-го відділу УПР контррозвідки “СМЕРШ” Стрельнікова, перебуває у справі 16 (опис 2) фонду Р–30 ДАРО. Іноді документ супроводжують написані на полі слова “копия с копии”.

Начальник контррозвідки НКО “СМЕРШ” 1-го Українського фронту чи його заступник повинен був обов’язково надіслати секретарю ЦК КП(б)У **переклад** кожного вилученого відділом “СМЕРШ” у документа ОУН (чи УПА), **копію з оригіналу** і **супровідний лист** до нього³⁴.

Наведемо приклади таких джерел. Секретарю ЦК КП(б)У 23 квітня 1944 р. було адресовано **переклад** з примірника правил польової жандармерії. Цей документ був “підібраний 14.[0]4.1944 р. ... у лісі східніше села Гриців Кам’янець-Подільської області після перестрілки з групою УПА у кількості 8 чол.” “Правила...” були датовані 1 січня 1944 р. і завірени відомим командиром групи УПА Саблюком³⁵. Начебто **копією з оригіналу** наказу “головного керівництва ОУН” є перекладений майором Мішурою на російську мову документ від 13.03.1944 р. У ньому йшлося про необхідність спрямування до УПА працівників підрайонів, станиць, ліквідацію не причетних до ОУН “східняків”, припинення знищення поляків (за вийнятком сексотів)³⁶. У **супровідному листі** начальника управління контррозвідки “СМЕРШ” 1-го Українського фронту генерал-майора Осетрова до секретаря ЦК КП(б)У Хрущова від 7 травня 1944 р. зафіксований факт вилучення відділом “СМЕРШ” у 18 СД інструкцій і наказу ОУН після ліквідації групи в Горохівському р-ні Волинської обл.³⁷ Про вилучення оунівських документів, націоналістичної літератури, джерельних матеріалів інших антирадянських організацій на Волині і Поліссі йдеться у подібних супровідних листах, датованих 9 березня 1944 р.³⁸, 19 травня 1944 р.³⁹, 22 травня 1944 р.⁴⁰, 29 травня 1944 р.⁴¹, 10 червня 1944 р.⁴², 28 серпня 1944 р.⁴³

Відділ “СМЕРШ” у 172-ї СД, здійснюючи чергову операцію, в одній із землянок сестрятинського лісу у Вербському р-ні тодішньої

Рівненської обл. натрапив на звернення якогось окружного проводу ОУН до всіх учасників ОУН, УПА та громадян, у якому “націоналісти намагаються заперечити наявність узгодженості і співпраці між ОУН і УПА з німецькою армією і спільною їх боротьбою проти СРСР”. Документ був датований березнем 1944 р.. У назві цього джерела є слово “округа” – це свідчить про його походження із ПЗУЗ (кінцева часова межа – серпень 1943 р.) або зі ЗУЗ.

Іноді звичайні військовослужбовці знаходили документальні матеріали ОУН чи УПА. Наприклад, піша розвідка навчальної роти 287 НВСД 1-го Українського фронту (13 чол.) натрапила на трьох озброєних бандерівців неподалік хутора Видомка Мізоцького району Рівненської обл. У зв’язку із вчиненням збройного опору смершівці зуміли вбити повстанців. В одязі убитих вони знайшли інструкції УПА і топографічні карти. Подія сталась 1 лютого 1944 р.⁴⁴ А 17 травня того ж року військовики 337 ГСП, 121 ГСД, 13-ї армії 1-го Українського фронту, проводячи заготівлю продуктів у с. Малево Демидівського р-ну на Рівненщині (зараз – с. Малеве Млинівського району), зненацька потрапили під обстріл невідомих осіб, які засіли у зруйнованій будівлі. Після того як нападники, а ними виявилися бандерівці, припинили вогонь і втекли, серед руїн будинку було знайдено “закопаний в землю ящик з документами, які належали штабу Південної бандгрупи УПА”⁴⁵. У сейфі мали бути і оунівські джерела, оскільки діловодство ОУН і УПА було достатньо взаємопов’язане.

На початку 1945 р., ініціатива у відстеженні місць перебування документів ОУН переходить до внутрішніх військ НКВД та НКГБ. Хоч існує повідомлення про роботу НКВД щодо вилучення оунівської періодики в серпні 1944 р.⁴⁶, її піком слід вважати січень-лютий 1945 р. Саме тоді діяльність внутрішніх військ НКВД, на нашу думку, була найефективнішою. Наприклад, протягом операції 20-ї і 24-ї бригад внутрішніх військ по затримці Дмитра Клячківського (“Клима Савура”), яка відбулася у лютому в оржівських лісах на Рівненщині за вказівкою керівника УШПР Строкача, у вбитих знайшли польову сумку з дуже важливими оперативними документами ОУН – УПА⁴⁷. Там також були виявлені карти. На конспіративній квартирі “Клима Савура” (одній з двох) на хуторі Оржів Клеванського р-ну “вилучена оунівська література і фотографії різних осіб, в тому числі керівників і членів Центрального проводу ОУН складу 1940 р.”⁴⁸ В результаті проведення чекістсько-військової операції в селі Ворон Камінь-

Каширського району, 15 лютого був ліквідований організаційний референт крайового проводу ОУН “Криlach” і захоплена велика кількість націоналістичної літератури та інших звітних документів, серед яких, зокрема, був звіт за січень-лютий 1944 р. з надрайону “Затока”, підписаний заступником референта СБ цього надрайону „Коробкою”⁴⁹

Отже, документи ОУН і запілля УПА були знайдені у Березенському, Млинівському, Дубенському, Сарненському, Корецькому, Радивилівському, Мізоцькому, Клеванському р-нах нинішньої Рівненської обл. і Камінь-Каширському, Любомльському, Турійському, Горохівському, Луцькому, Ковельському р-нах теперішньої Волинської обл. Дивно, але найбільше повідомлень про вилучення джерел з теренів Дубенщини, хоч організаційних документів саме з цієї частини Волині в українських архівах обмаль.

Збережені документи представляють, крім власне Дубенської округи ОУН, надрайон “Долина” і його Костопільський, Березненський, Степанський, Людвигівський р-ни, надрайон “Лісова пісня”, а також Камінь-Каширський, Колківський, Турійський, Берестейський, Корецький, Мізоцький, Млинівський, Клеванський р-ни, тобто частини оунівських надрайонів “Озеро”, “Луг”, “Кодак”, “Хортиця”, “Степ”, “Коліно”.

Вдалося виявити задокументовані згадки про вилучення джерел радянськими **партизанськими з’єднаннями** Наумова (січень – лютий 1944 р.), Шкрябача (січень 1944 р.), Федорова (січень-березень 1944 р.), Бегми (? 1944 р.), першою українською партизанською дивізією ім. С. Ковпака (січень, жовтень 1944 р.), загоном ім. Хрущова Ровенського партизанського з’єднання № 2 “За Родину” (березень 1944 р.), Київським партизанським загоном (лютий 1944 р.), **відділами контррозвідки “СМЕРШ”** 1-го Українського фронту: 1-го Гвардійського кавалерійського корпусу (січень 1944 р.), 140-ї стрілецької дивізії (квітень 1944 р.), 18-ї СД (травень 1944 р.), 172-ї СД (? 1944 р.), **пішою розвідкою** навчальної роти 287-ї НВСД (лютий 1944 р.), 337 ГСП і 121 ГСД 13-ї армії (травень 1944 р.), **внутрішніми військами НКВД і НКГБ**, а саме силами УНКВД Волинської області у серпні 1944 р., 20-ї і 24-ї бригад внутрішніх військ НКВД у лютому 1945 р. Таким чином, якби не діяльність радянських партизанських і армійських формувань у роки війни, не знати якою була б доля тих “трофейних” документів, які хоч і в малій кількості і у досить пошкодженому стані, але все-таки доступні для дослідників в архівах.

Для партизанів піковим періодом захоплення документів ОУН став січень – початок лютого 1944 р., СМЕРШівців – квітень-травень 1944 р., внутрішніх військ НКВД і НКГБ – початок 1945 р.

У задокументованих згадках мало чіткої інформації стосовно самого змісту джерел. Вони зафіксували вилучення, насамперед, ідеологічних матеріалів (програм ОУН, текстів вишколів, пропагандивної літератури, періодичних видань, листівок), а також керівних організаційних документів і джерел діловодства референтур (наказів, інструкцій, інформацій, списків членів ОУН, грипсів), топографічних карт, фотографій. Перевага ідеологічних документів помітна і серед наявних у архівах України джерел зараз.

Annotation

This article highlights how army, partisans and NKVD/NKGB Soviet structures were disclosing the documents of the Organization of Ukrainian Nationalists and the rear line of the Ukrainian Insurgent Army on the territories of Volyn and Polissya in the first part of 1940s. The conclusions which we made there was some steps of this process. As well it looks into how the difference between places were the sources was intercepted and sites which they represented.

¹ Історія міст і сіл Української РСР. Ровенська область / За ред. Мяловицького А. В. та ін. – К., 1973. – С. 49.

² Там само. – Волинська область / За ред. Клімат І. С. та ін. – К., 1970. – С. 32.

³ Там само. – Житомирська область / За ред. Чорнобривцевої О. С. та ін. – К., 1973. – С. 60.

⁴ Папакін Г. В. До питання опрацювання джерельної бази дослідження українських визвольних змагань 1939-1956 рр. // Архіви України. – 2000. – № 1-3. – С. 17.

⁵ Наумов М. Західний рейд (Щоденник партизанського командира). – К., 1969. – С. 143.

⁶ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4. – К.; Торонто, 2002. – С. 135.

⁷ Наумов М. Західний рейд. – С. 143.

⁸ Див. відповідно: ЦДАВО України. – Ф. 3837, оп. 1, спр. 8, арк. 27; Там само. – Ф. 3838, оп. 1, спр. 59, арк. 113.

⁹ Тільки у справі 8 (опис 1) фонду 3837 “З’єднання Південних Груп Української Повстанчої армії “УПА-Південь” нараховується 6 примірників “Розпорядження...” у копіях (арк. 19, 20, 21, 22, 23, 27).

¹⁰ Див. відповідно: ЦДАВО України. – Ф. 3838, оп. 1, спр. 59, арк. 162; Там само. – Арк. 28.

¹¹ Див. відповідно: ЦДАГО України. – Ф. 57, оп. 4, спр. 355, арк. 35-36; Там само. – Арк. 37-38; Там само. – Арк. 85-86; Там само. – Арк. 90.

¹² ЦДАГО України. – Ф. 57, оп. 4, спр. 366, арк. 29.

¹³ Наумов М. Західний рейд. – С. 162.

¹⁴ ЦДАГО України. – Ф. 62, оп. 1, спр. 1539, арк. 4.

- ¹⁵ Шкрябач Я. Дорога в Молдавию. – Кишинев, 1958. – С. 342.
- ¹⁶ Там само. – С. 342.
- ¹⁷ Див. відповідно: Федоров О. Остання зима. – К., 1968. – С. 287, 288, 292-293.
- ¹⁸ Див. відповідно: Ступницький Ю. Спогади про пережите. – К.; Торонто. – 2000. – С. 68; Соболев П. Українська Постановча Армія. 1943-1949. Довідник II. – Нью-Йорк, 1995. – С. 157.
- ¹⁹ Тексти відповідних вишколів знаходяться в: ЦДАГО України. – Ф. 57, оп. 4, спр. 383, арк. 244-276; Там само. – Спр. 381, арк. 24-79; Там само. – Арк. 80-98.
- ²⁰ ЦДАВО України. – Ф. 3837, оп. 1, спр. 8, арк. 49. Під текстом документа, в лівому кутку знизу, написано про його вилучення з'єднанням Федорова.
- ²¹ ЦДАГО України. – Ф. 57, оп. 4, спр. 366, арк. 43-47.
- ²² Відповідно: Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4. – К.; Торонто, 2002. – С. 73; ЦДАГО України. – Ф. 63, оп. 1, спр. 174, арк. 2; Там само. – Спр. 199, арк. 1.
- ²³ Там само. – Спр. 199, арк. 64.
- ²⁴ Там само. – Спр. 53, арк. 11.
- ²⁵ ЦДАГО України. – Ф. 68, оп. 1, спр. 1, арк. 334.
- ²⁶ ЦДАВО України. – Ф. 3837, оп. 1, спр. 9, арк. 44.
- ²⁷ ЦДАГО України. – Ф. 57, оп. 4, спр. 383, арк. 33.
- ²⁸ Там само. – Спр. 382, арк. 181.
- ²⁹ Там само. – спр. 364, арк. 4, 5, 14, 15.
- ³⁰ Літопис УПА. Там само. – С. 179-180.
- ³¹ ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 23, спр. 930, арк. 23.
- ³² Там само. – Арк. 24.
- ³³ ДАРО. – Ф. Р-30, оп. 2, спр. 12, арк. 93-96. Копія оонівського документа, з якої зробили цю копію, знаходиться в: ДАРО. – Ф. Р-30, оп. 2, спр. 12, арк. 141, 142. Сам оонівський документ (оригінал чи копія) нами не виявлений.
- ³⁴ ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 23, спр. 931, арк. 15.
- ³⁵ Там само. – Арк. 34.
- ³⁶ ДАРО. – Ф. Р-30, оп. 2, спр. 16, арк. 272.
- ³⁷ ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 23, спр. 931, арк. 35.
- ³⁸ Там само. – Арк. 163.
- ³⁹ Там само. – Арк. 165.
- ⁴⁰ Там само. – Арк. 58.
- ⁴¹ Там само. – Арк. 89.
- ⁴² Там само. – Арк. 91.
- ⁴³ Там само. – Арк. 160.
- ⁴⁴ Літопис УПА. – С. 179, 180.
- ⁴⁵ ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 23, спр. 928, арк. 66.
- ⁴⁶ На зворотіостаньї сторінки періодичного видання "О. У. Н. Інформації" (№ 34 за 31 травня 1943 р.), яке поширювалося на Волині, у правому кутку чорним чорнилом написано: "Прислано УНКВД Волынской области. – Торчинский р-н. Сопроводительный № 100270 от 18/ VIII. 44. [підпис нерозбірливий]".
- ⁴⁷ ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1700, арк. 40-43.
- ⁴⁸ Марчук І. Останній бій Кліма Савура (фрагмент з історичної розвідки) // Визвольний шлях. – Кн. 3. – 2003. – С. 36, 37.
- ⁴⁹ Державний архів СБУ у Волинській області. – Спр. 67, т. 3, ч. 2, с. 59.